

2010-2016 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİNİ SEKTEYE UĞRATMA İHTİMALİ OLAN OLAYLAR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME¹

Halil GÜNAY

hall.gnay@gmail.com
0000-0003-1503-7415

Araştırma Makalesi
Research Article

Geliş Tarihi

Received: 15 Aralık 2023

Kabul Tarihi

Accepted: 31 Ocak 2024

AN EVALUATION OF THE EVENTS THAT HAVE THE POSSIBILITY OF DISTURBING THE TURKEY-RUSSIA RELATIONS BETWEEN 2010 AND 2016

ÖZ Avrasya coğrafyasının iki önemli aktörü olan Türkiye ve Rusya'nın Kafkasya, Ortadoğu, Orta Asya ve Karadeniz havzasında etkin bölgesel aktörlerdendir. İki ülke bütün bu alanlarda jeopolitik rakip konumundadır. Bu rekabet tarih boyunca iki ülkenin dönemsel özellikleri ile paralel olarak gelişme göstermiştir. Bu bağlamda Türkiye-Rusya ilişkilerinin geleceğinden bahsedebilmek için iki devletin dünü, bugünü ve yarını arasındaki bağı rasyonel bakış açısıyla dikkate alarak olaylara ve olgulara yaklaşılmalıdır.

2000'li yılların başında Rusya'da Putin ve Türkiye'de Erdoğan döneminin başlamasıyla Türkiye- Rusya ilişkileri rekabetten ortaklığa ve iş birliği anlayışına dönüşmüştür. İki aktör arasındaki ilişkilerdeki bu dönüşüm hem iç dinamiklerin hem de uluslararası sistemde gelişen olayların etkisi olmuştur. İç dinamik olarak, Erdoğan ve Putin'in ikili ilişkilerdeki gelişmeler karşısında takındıkları tavır, ilişkilerin güçlenmesine sebep olmuştur. Dış etken olarak ise Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye ve Rusya'ya uygulamış olduğu yalnızlaştırma ve yabancılaştırma politikası, iki aktörü rahatsız etmiş ve uluslararası arenada, birlikte hareket etmesini sağlamıştır. Ayrıca Ankara ve Moskova'nın Batı ile olan ilişkilerin seyrini değiştirmiştir. Ancak Suriye iç savaşının ortaya çıkması, Rusya'nın Kırım ilhak etmesi, Rusya Hava Kuvvetlerine ait savaş uçağın angajman kurallarına uymaması nedeniyle Türk jetleri tarafından düşürülmesi ve Ankara Rus Büyükelçisi Andrey Karlov'un suikast sonucunda öldürülmesi, Türkiye ile Rusya ilişkilerine zarar vermiştir. Bu çalışma, 2010-2016 yılları arasında Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkilere zarar veren olaylar incelenmiştir. İncelemede, iki aktör karşılıklı anlayış, uzlaşma ve başarılı bir şekilde olayları çözmüş ve ikili ilişkileri uzun süren sancılı bir sürece girmesine izin vermemiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye-Rusya ilişkileri, Suriye Krizi, Uçak Krizi, Kırım İlhakı, Karlov Suikastı.

ABSTRACT Two important actors of Eurasia, Turkey and Russia in the Caucasus, the Middle East, Central Asia and the Black Sea basin is one of the effective regional actors. The two countries are geopolitical competitors in all these areas. This competition has developed in parallel with the periodic features of the two countries throughout history. In this context, in order to talk about the future of Turkey-Russia relations, events and facts should be approached by taking into account the bond between the past, present and future of the two states from a rational perspective.

With the beginning of the Putin era in Russia and Erdoğan era in Turkey in the early 2000s, Turkey-Russia relations transformed from competition to partnership and cooperation. This transformation in the relations between the two actors was influenced by both internal dynamics and events in the international system. In terms of internal dynamics, the attitude of Erdoğan and Putin towards the developments in bilateral relations has led to the strengthening of relations. As an external factor, the isolation and alienation policy implemented by the European Union and the United States against Turkey and Russia disturbed the two actors and enabled them to act together in the international arena. It also changed the course of Ankara and Moscow's relations with the West. However, the emergence of the Syrian civil war, Russia's annexation of Crimea, the shooting down of a Russian Air Force warplane by Turkish jets due to not complying with the rules of engagement, and the assassination of the Russian Ambassador in Ankara, Andrey Karlov, damaged the relations between Turkey and Russia. This study examined the events that damaged the relations between Turkey and Russia between 2010 and 2016. In the review, the two actors showed mutual understanding, compromise and successfully resolved the events and did not allow bilateral relations to enter a long painful process.

Keywords: Turkey-Russia Relations, Syrian Crisis, Aircraft Crisis, Crimea Annexation, Karlov Assassination.

¹ Bu çalışma yazarın "Soğuk savaş sonrası Türkiye-Rusya ilişkilerinin yaşanan gelişmeler bağlamında incelenmesi" başlıklı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

GİRİŞ

1917-1923 yılları arasında Türkler, Osmanlı İmparatorluğu sonrası yeni devlet kurma sürecine girerken, Rusya da ideolojik dönüşüm sürecine girmiştir. Siyasal hayatta iki devlette yaşanan radikal değişim ve dönüşüm belki de şartların ve sistemin zorlamasıyla iki aktör arasında ilişkiler normalleştirmiştir. Birinci Dünya savaşı sonrası ve 20 Temmuz 1936 tarihinde imzalanan “Montreux Boğazlar Sözleşmesi” ne kadar olan dönem her iki devlet açısından ilişkiler dostluk çerçevesinde ilerlemiştir. İkinci Dünya Savaşı ve ardından Sovyetlerin yayılmacı politikasına ve tehditlerine karşı Batı Blok’unun kurmuş olduğu NATO’ya Türkiye’nin 1952 de üye olmasıyla Türkiye, Batı eksenli politika izlemiş ve Batı Bloku içinde yer almıştır. Ancak 1962 Küba krizi ve 1964 yılındaki Johnson Mektubu sonrasında Türkiye tek taraflı bir dış politika izlemenin doğru olmadığını anlayarak Sovyetler ile ilişkilerini düzeltmek, normalleştirmek ve geliştirmek için adımlar atmıştır. Bunun için Türkiye, Rusya ile ilişkileri düzeltmek adına ilk olarak 1963-1965 yılları arasında Türkiye, Sovyetler Birliği’ne üst düzey makamlarca ziyaretler gerçekleştirmiştir. Yine bu dönemde Soğuk Savaş’ın yumuşama dönemine girmesi ve Sovyet lideri Nikita Kruşçev’in, Türkiye’ye NATO ittifakından çıkmaksızın kendileriyle iyi ilişkiler kurulabileceği teminatını vermesi, ilişkilerin normalleşmesini hızlandırmıştır. Bu iki ülke arasındaki normalleşmenin sonucunda 1966’da ilk kez Sovyetler Birliği lideri Leonid Brejnev, Türkiye’yi ziyaret etmiştir.

1991 yılında Sovyetlerin lağvedilmesiyle soğuk savaş dönemi sona ermiştir. Soğuk Savaş’ın sona ermesi, uluslararası siyasal sistemde ciddi bir değişim- dönüşüm süreci ve ülkeler açısından eksen kaymaları yaşanması, Türkiye- Rusya ilişkilerinde yeni bir döneme girmesine neden olmuştur. Bu bağlamda 1991-2000 yılları arasında yaşanan sorunlara ve krizlere rağmen genel çerçevede iki aktör arasında ilişki, iç ve dış dinamiklere bağlı olarak hem siyasi hem de iktisadi alanda rutin seviyede gelişme sağlanmıştır.

2000’li yılların başından itibaren Türkiye’de Erdoğan, Rusya’da Putin’in etkisi ve yaklaşımları, iki aktörün birbirlerine karşı uzun süren rekabet politikasını değiştirmiştir. İki aktörün söylem ve uygulama düzeyinde tutarlı ve istikrarlı davranması neticesinde rekabet yerine ortaklık ve iş birliği anlayışı hâkim olmuştur. Dolayısıyla bu dönüşümde, ikili ilişkilere hâkim olan iç unsurların yanı sıra uluslararası alanda yaşanan gelişmeler, her iki ülkenin bu gelişmeler karşısında takındıkları tavır, ikili ilişkilerin gelişimini etkilemiştir. Özellikle Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nin Ankara ve Moskova hükümetlerine uygulamış olduğu yalnızlaştırma ve yabancılaştırma politikaları, Türkiye ve Rusya’nın bu politikalara karşı duydukları rahatsızlık, iki tarafın Batı ile olan ilişkilerinin seyrini değiştirmiştir. Ancak 2008 sonrası dünyada, uluslararası sistemde yaşanan gelişmelerle birlikte ikili ilişkiler tekrardan güncellenerek, Türkiye ile Rusya arasında bölgesel rekabet canlanmıştır. 2011 yılında Suriye iç savaşının ortaya çıkması ve 2014 yılında Rusya’nın Kırım’ı ilhak etmesi, 2015 yılında yaşanan uçak krizi ve Rus elçinin Ankara’da suikast sonucu öldürülmesi, Türk-Rus ilişkileri 2000’li yılların başından beri gerçekleşen tarihi yakınlaşmanın kırılmasına ve 2000 sonrası ikili ilişkilerde en kötü seviyelere gerilemesine sebep olmuştur. Ancak bu krizleri Türkiye ve Rusya, uzun soluklu bir sürece taşımamış ve hatta Rusya uçak krizini 8 ay gibi kısa bir dönemde unutmuş ve 15 Temmuz darbe girişiminde Rusya, Türkiye’nin yanında yer almıştır.

Dolayısıyla 2010-2016 yılları arasında ulusal, bölgesel ve küresel düzeyde gerçekleşen olaylar Türkiye ve Rusya ilişkilerini etkilemiştir. Bu çalışma Suriye krizi, Kırım’ın ilhakı, 2015 uçak krizi ve Rusya Büyükelçisi Andrey Karlov’un öldürülmesi üzerinden Türkiye- Rusya ilişkileri irdelenmiştir. Başka bir ifade ile 2010-

2016 yılları arasında Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkileri etkileyen olaylar üzerinden bir inceleme yapılmıştır.

Çalışmanın amacı, yukarıda belirtilen olayların Türkiye-Rusya ilişkilerini nasıl bir etki ve ne gibi bir sonuç ortaya çıkardığı incelenmektedir. Bu çerçevede, çalışma konusunu ve amacını açıklamaya yardımcı olacak iki soru sorulmuştur. Bu sorulardan birincisi, 2010-2016 yılları arasında Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkileri olumsuz etkileme potansiyeli olan olaylar nelerdir? İkincisi ise, bu olayların neticesinde Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkiler dondurulmuş mudur? Bu iki sorunun cevaplanması ile bu çalışma, Türkiye- Rusya ilişkileri ile ilgili yazılı kaynaklara katkı sağlaması öngörülmektedir.

Araştırma sorusu ile ilgili varsayım, Türkiye ile Rusya ile ilişkiler özellikle Erdoğan ve Putin döneminde liderler düzeyinde gerçekleştirilen diplomasi ile stratejik ortaklık seviyesinde yürütülmüştür. İki aktör arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkileyebilecek ve dondurulabilecek olaylar karşısında Erdoğan ve Putin, olayları, güvenlik ve çıkar merkezli yaklaşarak ikili ilişkileri sekteye uğramasına izin vermemiştir.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Suriye krizinin ortaya çıkması sonrası Türkiye ve Rusya'nın bu krize yönelik tutumu ve davranışları irdelenmektedir. Ayrıca Suriye krizinin çözümünde iki aktör arasında ortaya çıkan fikir ayrılıkları da ele alınmaktadır. İkinci bölümde, Rusya'nın uluslararası hukuka aykırılık teşkil edecek olan Kırım'a uyguladığı askeri müdahalenin, Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkilerde nasıl bir etki yarattığı ortaya konulmaktadır. Üçüncü bölümde, uçak krizinin Türkiye-Rusya ilişkilerine yansımaları açıklanmaya çalışılmaktadır. Dolayısıyla bu bölümde, uçak krizinin hangi koşullarda meydana geldiği, etkileri ve sonuçları değerlendirilmektedir. Dördüncü bölümde, Karlov suikasti sonrası Rusya'nın Türkiye'ye yaklaşımı ve iki aktör arasındaki ilişkilerin seyrini nasıl etkilediği incelenmektedir.

SURİYE KRİZİNİN TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

17 Aralık 2010 tarihinde Tunus'ta bir gencin kendini yakması ile başlayan ve protestolar ile devam eden Arap Baharı, Ortadoğu özelinde domino etkisi göstererek birçok Arap ülkesini etkilemiş, uluslararası sistemde değişimler yaratmış ve antidemokratik liderlerin devrilmesine sebep olmuştur (Sağsen, 2011). Arap Baharı sürecinde Rus lider Putin, Suriye'deki hegemonyasını kaybetmemek için Suriye lideri Beşar Esad'ı desteklemiştir. Rusya'nın bu desteği neticesinde, Esad rejimi devrilmemiş ve sürecin devamında muhalifler arasında iç savaş yaşanmıştır. Türkiye ise Esad'ın devrilmesini destekleyerek muhaliflere yardım etmiştir. Bu bağlamda Ankara ve Moskova arasında Suriye politikasında ciddi düşünceler farklılıklar görülmüş ve dolayısıyla Türkiye-Rusya ilişkilerini doğrudan olumsuz yönde etkilenmesi beklenmiştir.

Rusya, Arap Baharı sürecinde ilk başta Suriye olmak üzere Ortadoğu da başlayan halk ayaklanmalarının kısa sürede sonlanacağını düşünmüş ve buna paralel olarak Mısır ve Tunus'ta sessiz kalarak temkinli hareket etmiştir. Fakat bu süreç, Moskova'nın Ortadoğu politikasını siyasi ve ekonomik ilişkilerinin kilit ülkeleri olan Libya ve Suriye'ye sığması ile Rusya, daha aktif bir politika izlemeye başlamıştır. Özellikle Suriye de yaşanan olaylara doğrudan müdahil olmuştur. Sebebi ise, Suriye'nin Rusya açısından Ortadoğu'ya açılan kapısı olmasıdır. Bu nedenle, Esad rejimi Moskova'nın bölgedeki politikaların devamlılığı ve sürekliliği açısından önemlidir (Karadağ, 2017).

Beşar Esad, 2000 yılında Suriye'de iktidara gelmesiyle babasından farklı olarak Sovyet ideoloji yerine pragmatik bir dış politika benimsemiştir (Duran, 2011). Bu nedenle, Rusya ile ilişkileri sıkıntılı bir sürece girmiştir. Türkiye ile ilişkileri ise 20 Ekim 1998 tarihinde Türkiye ve Suriye arasında imzalanan Adana

Mutabakatı ile olumlu bir ivme kazanmıştır. Özellikle Türkiye’de, 2002 yılında tek başına iktidara gelen AK Parti ile ikili ilişkiler en üst seviyeye çıkmıştır. Özellikle ABD’nin 2003 yılında Irak’ı işgal etmesi ve bu durumu Ankara ve Şam hem ulusal hem de ortak güvenlik anlayışı olarak algılaması nedeniyle ikili ilişkiler daha da güçlenmiştir. Dolayısıyla 2000’li yılların başında Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkiler, olumlu yönde bir seyir izlemiştir (Maden, 2011).

Arap Baharının ilk başladığı dönemde hem Suriye’nin diğer Ortadoğu ülkelerine göre ekonomisi daha iyi durumda olması hem de Esad rejimine karşı muhalefetin olmaması nedeniyle Suriye’ye isyan hareketlerinin sıçramayacağı düşünülmüştür. Ancak Beşar Esad’ın Filistin yanlısı ve İsrail karşıtı politikaları, bu beklentilerin aksine Suriye, Arap Bahar’ının en kanlı cephesi olmuştur (Ataman, 2012)

Suriye krizinin çözümünde Türkiye ve Rusya farklı politikalar benimsemiştir. Nedeni ise, 2000 yılı ile birlikte her iki ülkenin Ortadoğu coğrafyasına yönelik aktif bir dış politika geliştirmesidir. Türkiye, Erdoğan’ın iktidara gelmesi ile ülkenin dış politika önceliğini Ortadoğu’ya verirken, Vilademir Putin ise Kafkaslardan sonra Ortadoğu’ya ağırlık vermiştir (Çağlar, 2012). Nitekim Suriye krizinde Ankara, Esad rejiminin değişimini savunarak, yerine Suriye halkının demokratik bir şekilde seçilen iktidara bırakılmasını müdafaa etmiştir. Moskova ise, Esad rejiminin korunması gerektiği yaklaşımını savunmuştur (Duran, vd. 2012). Rusya’nın bu yaklaşımının Arap Baharı, uluslararası sisteme dayanan hesaplaşmalar ve etkiler, Suriye’deki maddi çıkarlar ve din olmak üzere dört temel nedeni vardır (Trenin, 2013).

Erdoğan ile Beşar Esad arasında 2010 yılına kadar ilişkiler, yakın temas çerçevesinde gerçekleşmiştir. Bu dönemde Türkiye bağlamında Suriye, Ortadoğu’ya açılan bir kapı; Suriye açısından ise Türkiye, batıya açılan bir köprü olarak görülmüştür (Çağlar, 2012). Dolayısıyla 2002-2010 yılları arasında ikili ilişkiler “sıfır sorundan” neredeyse "sıfır ilişkiye" ve tam bir uyumdan, dolaylı bir çatışmaya dönüşmüştür (Kellner ve Roza, 2013).

Arap Baharı ile ortaya çıkan halk hareketlenmeleri, 2011 yılında Suriye’de etkisini göstermiştir. Türkiye, Suriye’de yaşanan halk ayaklanmasına karşılık Beşar Esad’a reform yapması gerektiğini vurgulamıştır. Bu amaçla, 6 Nisan 2011’de Erdoğan, dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı Davutoğlu’nu Suriye’nin başkenti Şam’a göndermiştir. Şam yönetimi ile ikili görüşmeler gerçekleştiren Davutoğlu, Esad rejimine Kürtlere kimlik verilmesini, ordunun şehirlere sokulmamasını ve olağanüstü halin kaldırılmasını tavsiye etmiştir. Ancak Esad, yapmış olduğu açıklamada, Türkiye’nin tavsiyelerini dikkate almadığı görülmüştür (Has, 2012). Davutoğlu, Suriye’de yaşanan halk ayaklanmasının devam etmesinin Türkiye’nin bölge çıkarlarına ters düştüğünü ve bundan dolayı da Davutoğlu, krizin çözümünü sağlamak amacı ile ağustos ayında tekrar Şam’a gitmiştir. Davutoğlu ile Beşar Esad, reform hakkında görüşmeler düzenlemiş ve 14 maddelik bir yol haritası üzerinde uzlaşma sağlanmıştır. Ancak daha sonra Beşar Esad, uzlaşılan yol haritasını uygulamaya sokmayacağını açıklamıştır. Davutoğlu, Ankara’nın tavsiyelerine ve iki ülke tarafından uzlaşılan yol haritasına uyulmamasını "...artık Suriye ile konuşulacak bir şey kalmamıştır." (Aljazeera, 2014) şeklinde açıklama yapmıştır ve birtakım siyasi, ekonomik ve askeri yaptırımlar uygulanacağını belirtmiştir.

Suriye’de yaşanan halk hareketlenmelerine karşılık Beşar Esad, sivil insanları öldürmüştür. Dolayısıyla Esad, insan hakları ihlal etmiştir. Esad’ın bu katliamı, BM Güvenlik Konseyi’ni harekete geçirmiş ve BM Güvenlik Konseyi, ilk olarak 21 Nisan 2011’de Suriye krizi temelinde Esad’ı gündeme almıştır (Ağır ve Aksu, 2017). ABD, Almanya, Fransa ve İngiltere Esad rejiminin uyguladığı şiddeti kınayarak sorunun kesin çözümü konusunda rejime çağrıda bulunmuştur. Ancak Rusya, bu durumu, Suriye’nin iç sorunu olduğunu

savunmuştur. Rusya, bu nedenle Suriye iç sorununu BM Güvenlik Konseyi'nde görüşülmesine karşı çıkmıştır. Daha sonra BM Güvenlik Konseyi, 4 Şubat 2012 ve 19 Temmuz 2012'de Esad rejiminin Suriye'deki katliamı durdurulması hususunda tekrar gündeme almış ancak bu gündem, Rusya'nın veto hakkını kullanması ile başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Çalışkan, 2016).

Türkiye, tavsiyelerine ve uzlaşılabilir yol haritasına uygulamaktan vazgeçen Esad rejimine yönelik Suriye politikasında, revizyona gitmiştir. Ankara'nın bu yeni Suriye politikası, Esad rejiminin sona ermesi ve Suriye halkının tekrar sandığa gidip demokratik yöntem ile yeni bir hükümetin kurulmasıdır. Rusya ise, Türkiye'nin Esad rejimini değiştirme politikasına ilk başta temkinli yaklaşırsa da devam eden süreçte Esad'ın Suriye'de devam etmesi gerektiğini savunmuştur (ORSAM, 2012). Rusya'nın Esad rejimini desteklemesi, Moskova-Şam ilişkilerine pozitif etki yaratırken, rejimin değişmesini isteyen Türkiye ile ilişkilerinde ise negatif etki yaratmıştır.

Türkiye ile Suriye arasında gerilen ilişkiler, 22 Haziran 2012 yılında Türkiye'ye ait F-4 tipi savaş uçağının Esad rejimi tarafından düşürülmesi (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2012) ve daha sonra Suriye'nin Tel-Abyad bölgesinden 3 Ekim 2012 tarihinde Türkiye'nin Akçakale ilçesine atılan top mermisi ile daha da tırmanmıştır (Orhan, 2012). Rusya, Ankara-Şam arasında artan gerilimde ilk açıklamayı, Rusya Federasyonu Yakın Doğu özel temsilcisi olan Bogdanov'dan gelmiştir. Bogdanov'a göre, Türkiye ve Suriye arasında yaşanan olayların tekrarlanmaması için iki ülke ait güvenlik güçlerinin doğrudan diyalog kurması gerektiğini belirtmiştir (Sputniknews, 2012). Dışişleri Bakanı Lavrov ise, Ankara-Şam arasında "sıcak hat" kurulması gerektiğini ve bu gerçekleşirse, Türkiye ile Suriye arasında yaşanan bu tip olayların önlenilebileceğini ifade etmiştir. Esad rejimi, Rusya'nın "sıcak hat" önerisine onaylarsa da Türkiye bu öneriyi kabul etmemiştir (Kök, 2012).

10 Ekim 2012 tarihinde Moskova'dan Suriye Havayolları'na ait bir yolcu uçağında silah taşındığı yönünde istihbarat alınmıştır. Türk tarafı, bu istihbaratı dikkate almış ve yolcu uçağını Türk savaş jetleri, Ankara Esenboğa havaalanına indirmiştir. Güvenlik birimlerinin yapmış olduğu incelemede, uçağın kargo bölümünde askeri malzemeler bulunmuştur. Türkiye bu malzemelere el koymasıyla Türkiye ile Rusya arasında ilişkilerde gerilim yaşanmıştır. Ancak Rus Dışişleri Bakanı Lavrov, Türkiye'nin bu olayda Chicago sözleşmesine dayanarak uluslararası hukuktan doğan haklarını kullandığını açıklayarak, iki ülke arasında yaşanan gergin ortamı yatıştırmıştır (Özel, 2015).

Suriye'de yaşanan iç savaş, Türkiye'nin sınır güvenliğini tehdit oluşturmuştur. Türkiye, bundan dolayı, Aralık 2012 yılında Suriye sınırına konuşlandırmak amacıyla NATO'dan patroit füzeleri talep etmiştir. Davutoğlu, başta Rusya olmak üzere hiçbir ülkenin, Türkiye'nin NATO'dan talep ettiği patriot füzesi ile ilgili endişe duymaması gerektiğini belirtmiştir. Ankara'nın bu açıklamasından sonra Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Lukaşeviç, bu talebin bölgeye istikrar getirmeyeceğini ifade etmiştir. Lukaşeviç ayrıca; "Türk mevkiidalarımıza önerimiz tamamen farklıdır. Potansiyelinizi, kısa sürede Suriye'deki taraflar arasında diyalog ortamının sağlanması için, Suriye muhalefetini etkilemek üzerine kullanınız" (Kök) açıklamasında bulunmuştur. Lavrov ise, Suriye'de Esad rejimine karşılık oluşabilecek herhangi bir gruplaşmanın tarafı olmayacaklarını belirtmiştir (Reuters, 2012).

Erdoğan, iki ülke arasında yaşanan krizin ne Ankara'ya ne de Moskova'ya fayda sağlamayacağını öngörerek Rus lider Putin'e milli bayram münasebetiyle kutlama mektubu göndermiştir. Bu mektup ikili ilişkilerin iyileşmesi adına olumlu bir adım olmuştur. Türkiye'nin atmış olduğu bu adım, iki aktörün Suriye

konusunda fikirlerin aynı seviyeye gelmesi de taraflar arasında daha çok çözüm merkezli görüşmeler yapmasını sağlamıştır. Görüşmelerin ilk adımı ise Ağustos 2016 yılında gerçekleşen Erdoğan-Putin zirvesidir. Bu zirve de Ankara'nın en önemli kazanımı, Türkiye'nin Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) aracılığıyla IŞİD için kritik önemdeki Cerablus'a düzenlemeye planladığı Fırat Kalkan operasyonunu, Rusya tarafından sert tepki gösterilmeyeceği ve Rusya'nın bu operasyona karşı bir adım atmayacağı ile ilgili uzlaşma sağlanmasıdır (Erşen, 2016).

Esad rejimi ile muhalifler arasında Halep'te yaşanan şiddetli çatışmaların durdurulması için Türkiye, birçok defa güvenli bölge oluşturulmasını talep etmiştir. Ankara'nın bunu talep etmesindeki neden, Halep'te zarar gören sivil halkın tahliye edilmesi içindir. Bundan dolayı Ankara, yukarıda da değinildiği gibi Ağustos 2016'da çatışmaların durdurulması amacıyla İran ve Rusya ile görüşmeler başlatmıştır. Erdoğan bu süreçte, Ruhani ve Putin ile birçok kez görüşmüştür. Aynı yılın Ekim ayında Esad rejiminin ve muhaliflerin silahlarını bırakması, sivil halkın Halep'ten tahliyesi ve bu bölgelere insani yardım ulaştırılması niyetiyle liderlerle detaylı görüşme yapmıştır. Bu görüşmeler sonucunda aralık ayında tahliyeler başlamıştır. Tahliyeler sonrası Türkiye, Rusya ve İran'ın Suriye krizinin çözümü konusunda kendi aralarında görüşme trafiğini devam etmesinin önemli olduğunu açıklamıştır. Daha sonra liderler, 20 Aralık 2016'da tekrardan toplantı düzenlemiştir. Bu toplantı Türkiye, İran ve Rusya Dışişleri Bakanları tarafından Suriye krizinin çözümü konusunda ortak bir adım atmak için Moskova'da gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler neticesinde sekiz maddeden oluşan "Moskova Bildirgesi" olarak kayıtlara geçen bir anlaşma metni yayınlanmıştır (Sayın, 2017).

Rusya, Suriye krizi çözüm sürecinde Esad'lı bir geçiş dönemini savunurken, Türkiye ise bu geçiş sürecine Esad'ı muhatap olmadan katılacağını açıklamıştır. Daha sonra Türkiye tarafı Moskova bildirgesini imzalanmasının Suriye krizi çözümünde önemli bir adım olduğunu belirtmiştir. Nitekim, Kasım 2015 uçak krizi ardından Türkiye ve Rusya arasında normalleşmeye başlayan ilişkilerin tekrardan gerilmesini engellemek için Suriye krizi çözümü konusunda iki tarafta uzlaşmak adına politikalar ortaya koymuştur. Bununla birlikte Moskova bildirgesi Türkiye ve Rusya'nın Suriye krizi konusunda uzlaşmaya varması, iki ülke bağlamında hem stratejik ortaklığın devamı hem de devam eden Suriye'deki iç savaşın çözülmesi açısından önemlidir (Karadağ, 2017).

KIRIM SORUNUNUN TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

Kırım sorunu, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rusya ve Ukrayna arasında ortaya çıkan temel sorunlardan biridir (Marple, vd. 1995).

2000 sonrası Rusya'da iktidar değişmiş ve Putin'in iktidara gelmesiyle Rusya'nın Ukrayna üzerindeki politikaları değişmiştir. 2004 "Turuncu Devrimi" ve sonrası batı yanlısı Yuşçenko'nun Ukrayna'da iktidara gelmesi ve dolayısıyla Ukrayna'daki bu siyasi iktidar değişimi, Ukrayna ile Rusya arasındaki ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur. İki ülke arasındaki bu gergin ortam Kırım'da hemen etkisini göstermiştir. Ukrayna'nın AB veya NATO'ya olası katılımını Rusya, ulusal güvenliğini tehdit olarak algılamıştır. Rusya, bundan dolayı Ukrayna ve Kırım üzerindeki politikalarını, tutumunu ve davranışlarını değiştirmiştir (Sarıkaya, 2014).

Moskova ile Kiev arasındaki kriz, 2014 yılında AB ve Ukrayna arasında imzalanması öngörülen Ortaklık ve Serbest Ticaret Anlaşması'nın gerçekleşmemesi üzerine başlamıştır. Bu anlaşmanın imzalanmamasına tepki gösteren batı yanlısı Ukraynalılar, Yanukoviç yönetimine karşı protestolar başlatmıştır (Sarıkaya). Bu

protestolar ülke geneline yayılmıştır. Ukrayna yönetimi protestolara daha fazla dayanamayarak istifa etmiştir. Ancak ülke yönetimine tekrar Batı yanlısı bir politikacı olan Poroşenko'nun gelmesi ile özellikle Rus nüfusun ağırlıklı olduğu Kırım ve Doğu Ukrayna'da protestolar, iç savaşa dönüşmüştür (Sandıklı, vd. 2014).

Rusya yanlısı Ukraynalı siyasetçiler ve sanatçılar, toplantılar düzenleyerek Rusya'dan yardım istemiştir. Rusya, bu çağrıyı dikkate alarak hem Rusya'dan hem de Ukrayna'dan oluşturmuş olduğu milislerle Kırım'ı, 27 Şubat 2014'de ilhak etmiştir (Sarıkaya). Rus yanlısı milisler başbakan olarak Sergey Aksenov seçmiştir. Aksenov, Kırım Otonom Cumhuriyeti'nin hukuki statüsünün belirlenmesi için bağımsızlık ve Rusya'ya katılım referandumu gerçekleştirileceğini açıklamıştır (Özdal, vd. 2014).

Sonuç olarak Kırım, Rusya Federasyonu tarafından ilhak edilerek Rusya'nın 22. otonom cumhuriyeti olmuştur. Bu durum Rusya'nın Karadeniz'deki siyasi, askeri ve ekonomi gücünü arttırmıştır (Sandıklı, vd.). Batılı ülkeler Kırım'ın Rusya tarafından işgal edilmesine karşılık ekonomik yaptırımlar uygulama kararı almıştır. Türkiye bu yaptırım kararını uygulamamıştır. Ancak Türkiye, Kırım Tatar Türklerinin tutumu olan Ukrayna'nın sınır bütünlüğünü desteklemiştir (Akbaş, 2018).

UÇAK KRİZİNİN TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

24 Kasım 2015 Salı günü Rus Hava Kuvvetleri'ne ait SU-24 askeri uçakları, Suriye sınırındaki mevzileri bombalarken Türkiye sınırını geçmiştir. Sınırı geçen savaş uçaklarına çok sayıda uyarı yapılmış ancak bu uyarılara pilotlar duymazlıktan gelmiştir. Netice olarak, Rus savaş uçakları Türkiye hava sahasını ihlal etmiştir ve bu ihlallerin devam etmesi sonucu Türk jetleri angajman kurallarına uymuştur. Dolayısıyla Türk jetleri, Türkiye sınırını ihlal eden Rus savaş uçaklarını, Hatay Yayladağı bölgesinde vurarak düşürmüştür. Bu olay sonrası Ankara ve Moskova arasındaki ilişkiler, kısa süreli kopmuştur ve ciddi bir krize yol açmıştır (Şahbazov ve Şahtahtı, 2016). Rus uçağı düşürüldükten sonra hem Türkiye hem de Rusya kendisini haklı çıkaracak söylemler ve kanıtlar üretme gayreti içine girmiştir. Türkiye, Rus savaş uçağını defalarca Türkiye hava sahasını ihlal ettiğini, uçağın radar izini gösterecek şekilde delillerle ortaya koyarken, Rusya ise, daha çok iki taraf arasındaki güç kapasitesinden kaynaklanan farkın verdiği güçle kendi tezlerini meşrulaştırmaya çalışmıştır (Özlük, 2015).

Türkiye, daha öncede Suriye sınırında Suriye'ye ait hava araçlarını etkisiz hale getirmiştir. Türkiye'nin bu kadar sert bir tavır takınmasının nedeni, 22 Haziran 2012 tarihinde Türk Hava Kuvvetlerine ait RF-4E Phantom tipi savaş uçağının herhangi bir uyarı yapılmaksızın Suriye Lazkiye kentine 8 mil/ 15 km mesafede denize düşürülmesidir (Bostan, 2012). Olay sonrası Ankara, Suriye ve Irak sınırı kapsayan angajman kurallarının değiştirmiş ve Türkiye'den izin almadan sınıra yaklaşan herhangi bir tehdit unsur/unsurlarını anında karşılık verileceğini açıklamıştır (Türkten, 2015). Bu açıklamadan sonra ilk önce 23 Mart 2014 tarihinde iki adet MIG-23 Suriye savaş uçağı, daha sonra 16 Mayıs 2015'te Suriye Hava Kuvvetlerine ait bir askeri helikopter Türkiye hava sahasını ihlal etmiş ve bundan dolayı Türkiye, yeni angajman kuralları gereği ihlal eden yabancı unsurlar, Türk savaş jetleri tarafından vurulmuştur (Baykara, 2017).

Türkiye ve Rusya arasında ilişkileri etkileyebilecek birçok bölge vardır. Bu bölgeler; Balkanlar, Kafkaslar, Karadeniz ve Ortadoğu'dur. İfade edilen bu bölgeler Ankara ve Moskova'nın çıkarları örtüşmekte ve ayrılmaktadır. İki aktör arasında bu bölgelerde örtük bir rekabet, zaman zaman da açıktan bir karşı karşıya gelme söz konusudur. Daha öncede belirtildiği gibi Suriye'de Ankara muhalifleri, Moskova ise Esed rejimini Suriye iç savaşında desteklemiştir. Putin, Rus dış politikasında uygulamış olduğu "revizyonist" politikalar

Suriye’de 2015 yılı itibariyle etkisini göstermeye başlamıştır. Bu bağlamda Rusya, Esad rejimini Suriye’deki hava gücünü güçlendirmek için Eylül 2015’te Rus hava birliklerini konuşlandırmıştır. Rus hava birlikleri, 30 Eylül 2015 tarihinden itibaren Suriye’de hava operasyonlarına başlamıştır (İmanbeyli, 2015).

Ankara- Moskova hattı açısından Türkiye’nin Suriye sınırında uygulamış olduğu yeni angajman kuralları, ikili ilişkiler etkilenmiş ve Rusya, Suriye’nin hava sahasını korumak adına adımlar atmıştır. Bunun ilk adımı olarak da 30 Eylül 2015 tarihinden itibaren Rusya, kendi menfaatini ve emniyetini gerekçe göstererek Esad rejimi ile birlikte bölgedeki teröristlere havadan saldırı düzenlemiştir. Bu saldırılarda Rusya Hava Kuvvetlerine ait savaş uçağının 3-4 Ekim tarihlerinde, Türk hava sahasını iki defa ihlal etmiştir. Olay sonrasında Ankara-Moskova arasında diplomatik görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde, Türkiye net bir tavır sergilemiş ve Türk sınırını ihlal edilmesi durumunda yeni angajman kurallarını uygulanacağını taraflara iletmiştir (Baykara, 2017).

Rusya, Türkiye’nin yeni angajman kuralları konusundaki tutumunu dikkate almamıştır. Bu bağlamda, Rusya’nın Suriye’deki hava operasyonları sırasında Rus savaş uçakları Türkiye sınırını tekrardan ihlal etmiştir. Rus savaş uçakları ile Türkiye’nin kendi sınır güvenliğini korumak için devriye görevi yapan Türk savaş uçakları karşı karşıya gelmiştir. Söz konusu bu durum her iki aktör açısından da istenmeyen bir senaryodur. Ancak bu senaryo, 24 Kasım 2015 tarihinde Rus savaş uçaklarının Türkiye hava sahasını ihlal etmesi ile gerçekleşmiş ve bu ihlalin neticesinde Türkiye, angajman kurallarını uygulayarak Rus savaş uçağını düşürmüştür (Taşçı, 2015).

Olay sonrası Türkiye sakinliğini koruyarak uluslararası hukuk çerçevesinde elindeki tüm delileri BM ve NATO’ya gönderirken, Rusya ise, Türkiye ile stratejik ortaklığı yok sayarak duygusal, kırıncı ve yıkıcı tavırlar sergilemiştir (Yılmaz ve Hazır, 2016). Bu çerçevede ilk olarak Putin, "Rus uçağının düşürülmesini sırtımızdan bıçaklanmak olarak yorumluyoruz" şeklinde açıklamada bulunmuştur (CNNTÜRK, 2015). Ardından Putin, Türkiye’ye ekonomi ve ticari yaptırımlar uygulamak için Rus hükümetinin ilgili makamlarına talimat vermiştir. Bunların yanı sıra Suriye’de Esad rejimine karşı Türkiye’nin desteklediği muhalif gruplara karşı Rusya, hava saldırılarını yoğunlaştırmıştır (Çopuroğlu ve Karpuzcu, 2017).

Yaşanılan olayda, savaş jetlerinde bulunan iki Rus pilot paraşüt ile 500 metre arayla atlamış ve pilotlardan biri muhalif grupların yerden açmış olduğu ateş sonucu öldürülürken diğeri ise yaralı olarak kurtarılmıştır. Yaralı olarak kurtarılan pilot ilk açıklamalarında Türk sınırına girmediklerini ve Türkler tarafından ikaz edilmediklerini açıklamıştır (Ergan, 2015).

24 Kasım’da Türkiye ile Rusya arasında yaşanan uçak krizi sadece Türk ve Rus devletleri arasında değil bölgesel ve küresel ölçekte bir krizin başlangıcı olma ihtimali söz konusu olmuştur. Çünkü NATO ittifakı üyesi bir devlet, ilk defa Rus savaş uçağı düşürmüştür. Bu sebeple NATO açısından da uçak krizi önem teşkil etmektedir. Ancak, uçak krizi bölgesel ve küresel düzeyde bir soruna dönüşmemiştir (Çopuroğlu ve Karpuzcu, 2017).

Lavrov, kriz sonrası Ankara- Moskova arasındaki vize serbestliğinin askıya alındığını ilan etmiştir. Yine Lavrov, Rus turistlere Türkiye’ye gitmeyim mesajı vermiş ve bu mesaj üzerine Moskova sosyal medyasına bağlı birçok platformda “Türkiye’ye gitmiyoruz” kampanyası başlatılmıştır. Özellikle Rusya, Rus turistler üzerinden Türkiye’yi turizm gelirlerinde zarara uğratmaya çalışmıştır. Aynı zamanda Rusya, Türkiye’ye karşı sebze ve meyve ithalatında ambargo uygulamıştır (Yılmaz ve Hazır, 2016).

Rusya Kültür Bakanı Viladimir Medinsky, kriz sonrası yapmış olduğu açıklamada, Rusya içerisindeki Türk özerk bölgelerinde TÜRKSOY'un faaliyetlerinin durdurulması tavsiyesinde bulunmuş ve bu konuda ilgili kurumlara talimatları vermiştir. Kültür alanında etkileri sadece bununla sınırlı kalmayarak, Türk Kültür Merkezini kapatılmış ve eğitim alanında da bazı üniversitelerdeki Türk öğrencilerin vizeleri iptal edilmiştir (Yılmaz ve Hazır, 2016).

Türkiye-Rusya ilişkilerinde petrol ve doğal gaz politikaları ve ticareti, her iki ülke stratejisi için önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye kullandığı doğal gazın 2014 yılı itibarıyla %54 'nü Rusya'dan karşılamaktadır. Bu açıdan Ukrayna örneğinde olduğu gibi Türk kamuoyunda Rusya'nın doğal gaz kesme konusunda Türkiye'ye problem yaşatacağı ile ilgili şüpheler oluşmuştur. Türkiye açısından bu durum, enerji bağımlılığı her zaman için dış politikada elini daraltan ve kısıtlayan unsur olarak karşımıza çıkmıştır (Yılmaz ve Hazır, 2016).

Türkiye ise kriz sonrası olaya duygusal yaklaşmayarak sağduyulu ve tansiyonu düşürmeye yönelik davranışlar sergilemiştir. Türkiye'deki yetkililerin söylemleri ve uluslararası medyaya verdiği mesajlarda olaya karşı üzüntü duyduklarını belirtmişlerdir. Cumhurbaşkanı Erdoğan, kriz sonrası ilk açıklamasında "uçağın Rusya'ya ait olduğu anlaşılıysa farklı şekillerde bir ikaz yoluna gidilebilirdi." diyerek konuyu görüşmek üzere Putin ile irtibata geçmek istediğini belirtmiştir. Yine iyi niyet göstergesi olarak Rus savaş uçağından düşen pilotun cenazesini Rusya'ya getirilmesi konusunda Türkiye'nin çabası olmuş ve çabanın sonucunda cenaze, Türkiye Dış İşleri Bakanı Mevlut Çavuşoğlu ile birlikte Rusya'ya gitmiştir (Özlük, 2015).

KARLOV SUİKASTİNİN TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

Esad Rejimi, Rusya savaş uçakları ile birlikte Aralık 2016'da Halebi tekrar geri almıştır. Bu olaydan sonra Türkiye'de özellikle Rusya büyükelçiliği ve konsolosluğu önünde kendini sözde İslamcı örgüt olarak tanımlayan gruplar tarafından, protesto gösterileri düzenlenmiştir (Hürriyet, 2016). Protestoları düzenleyen bu gruplar Halebi geri alma sürecindeki yaşanan sivil ölümlerin sorumlusunu, Rusya olarak açıklamıştır (AA, 2016).

Bu protestoların ardından Türk-Rus Toplumsal Forumu Eş Başkanı Türk Milletvekili Çonkar, "Burada Rusya'nın rejim üzerindeki etkisi ve yönlendirme gücü bilindiği için Türk halkı bence doğru adrese tepkilerini gösteriyor. Burada Rusya'dan beklentimiz aynen Türkiye'nin göstermiş olduğu insani hassasiyeti Rusya'nın da göstermesidir. Bunu kamuoyunun haklı tepkisi olarak okumak lazım". (SputnikNews, 2016) ifade ederek protesto gösterilerinin haklılığını savunmuştur.

Türkiye'de Rusya'ya karşı artan protestolar, ikili ilişkileri bozmak için yapılmıştır. Nitekim Ankara Büyükelçisi Andrey Karlov, 19 Aralık 2016 tarihinde Ankara'daki Çağdaş Sanatlar Merkezi'nde gerçekleştirilen fotoğraf sergisine katılmıştır. Bu sergide, Ankara Çevik Kuvvet Şube Müdürlüğü'nde görevli Mevlut Mert Altıntaş tarafından düzenlenen silahlı saldırı sonucunda elçi Karlov, öldürülmüştür. Suikast öncesi 20 Aralık 2016 tarihinde, Türkiye-İran-Rusya Dışişleri Bakanlarının Suriye krizi çözümü için Esad rejimi ve muhalifler arasında barış görüşmelerine aracılık etmek adına Moskova'da toplanması planlanmıştır (Türkiye Gazetesi, 2018). Bu yüzden elçi suikastı, bu önemli toplantıdan bir gün önce gerçekleştirilmesi, Türk ve Rus hükümetleri arasında Kasım 2015'te yaşanan uçak krizine benzer gerilim yaşanması amacı taşımaktadır.

Rusya medyası, suikast sonrası yayınlanan haberlerde, Rus büyükelçisinin katili, ABD'de yaşayan Fethullah Gülen olduğu belirtilmiştir. (Bu açıklamada Fethullah Gülen terör örgütü ibaresinin yerine İslami bir hoca olarak tanımlanması dikkat çekmektedir.) Karlov suikastı sonrası açılan soruşturmaya göre suikastçı Altıntaş, çok sayıda önemli "elektronik" iz bırakmıştır. İncelenen bu elektronik deliller sayesinde sık sık aradığı tespit edilen çok sayıda FETÖ bağlantılı memurlar tutuklanmıştır (İvshina, 2019).

Rusya, soruşturma için delil olarak en zor işin terörist Altıntaş'ın bıraktığı telefon ve dizüstü bilgisayarın içeriğine erişmek olduğunu ve Türk güvenlik hizmetlerinin bunu yapamadığını belirtmiştir. Bundan dolayı soruşturmaya Rus özel servisleri de katılmıştır. Türk devlet medyasına göre, Ruslar Altıntaş'ın akıllı telefonunu hacklemeye çalışmış ancak bunu başaramadığını ifade etmiştir (BBC, 2016).

Ancak, Aralık 2017'ye kadar Moskova'dan gelen uzmanların Altıntaş bilgisayarının sabit diskinden alternatif bilgi çıkarma yöntemlerini kullanarak bazı verileri okuyabildiği bildirmiştir. Soruşturmaya göre, Karlov öldürmeden önce Altıntaş, tüm dosyaları bilgisayardan silmiştir. Ayrıca Rus uzmanlar sabit diskte terörist Fethullah Gülen'den bahseden iki belgeyi ve hizmet kelimesini içeren 690 dosya bulmuştur. Dolayısıyla, Büyükelçi Karlov suikastıyla ilgili soruşturma hem Ankara hem de Moskova hükümetleri tarafından yakından takip edilmiştir (İvshina, 2019).

Putin, Karlov suikastı sonrası ilk yapmış olduğu toplantıda saldırganı kimin yönlendirdiğini öğrenmek için soruşturma başlattıklarını ve "...bu cinayet, bir provokasyondur ve Türkiye-Rusya ilişkileri ile Suriye'deki barış sürecini bozmayı hedeflemektedir." (BBC, 2016) şeklinde açıklamada bulunmuştur. Erdoğan ise Putin ile hemfikir olduklarını onun yapmış olduğu açıklamaya benzer ifadeler kullanarak; "Bu, Türkiye ile Rusya ilişkilerinin normalleşme sürecini bozmaya yönelik bir provokasyondur. Rusya yönetimi de Türkiye Cumhuriyeti yönetimi de bu provokasyona gelmeyecek kadar irade sahibidir" (BBC, 2016) şeklinde beyanda bulunmuştur. İki ülke liderlerinin suikast sonrası yapmış oldukları açıklamalarda, olayı soğukkanlı idare ettiklerini ve uçak krizi gibi ikili ilişkilerin gerilmesine ve kopmasına izin verilmediği görülmüştür.

SONUÇ

Arap Baharı sürecinde Suriye'de ortaya çıkan iç çatışma, Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkileri yoğunlaştırmıştır. Bu bağlamda, Suriye krizi sürecinde iki ülke arasında hem çatışma hem de iş birliği dönemi yaşanmıştır.

Suriye meselesi Türkiye ve Rusya için hayati önem taşımaktadır. İlk aşamada IŞİD'in yenilgiye uğratılması ve terörün ülkeden kovulması hem Türkiye hem de Rusya için ortak bir hedeftir. Ancak iki ülke arasında terör örgütü noktasında Türkiye için "kırmızı çizgi" olarak ifade edilen PYD terör örgütü konusu, Rusya tarafından bölgede kullanılabilir ve iş birliği yapılabilecek terör örgütü kapsamında değerlendirilmektedir. Türkiye, Rusya'nın PKK terör örgütünün bir alt kolu olan PYD terör örgütü ile iş birliği yapmasına karşı çıkmaktadır. Bu konu Türk-Rus ilişkilerinde en çok tartışılan konulardan biri olmuştur.

Suriye meselesi Türkiye ve Rusya açısından hayati önem taşımaktadır. İlk aşamada IŞİD'in yenilgiye uğratılması ve terörizmin ülkeden kovulması hem Türkiye'nin hem de Rusya için ortak bir hedeftir. Ancak bu noktada Türkiye için bir "kırmızı çizgi" olarak ifade edilen PYD terör örgütü meselesi Rusya açısından bölgede kullanılabilen ve iş birliği yapılabilen bir örgüt olarak görülmektedir. Türkiye, PKK terör örgütünün

bir alt kolu olan PYD terör örgütü ile Rusya'nın iş birliği kurmasına karşı olmuştur. Bu konu, Türk-Rus ilişkilerinde en çok tartışılan konulardan biri olmuştur.

Türkiye, Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi sonrası ABD merkezli Batı'nın Rusya'ya karşı yürürlüğe koymuş olduğu yaptırımları uygulamamıştır. Türkiye'nin bu yaptırımlara uymamasının nedeni, Türkiye ile Rusya arasında özellikle Erdoğan ve Putin döneminde hem siyasi hem de ekonomik anlamda inşa edilen güçlü ilişkilerin etkisindedir. Ayrıca Türkiye'nin tarihsel manada çok önemli bir yere sahip olan Kırım'da yaşanan krize karşı sessiz kalması da Rusya açısından olumlu görülmüştür. Bu olumlu görüş, Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkileri etkileyecek olan uçak krizi ve elçi Karlov suikastı sorununun derinleşmesini engellemiştir.

Tarih boyunca Türkiye ve Rusya, ikili ilişkilerde siyasi ve ekonomik çıkarlarını birbirinden ayırmayı bilmiştir. Ancak uçak krizinin ortaya çıktığı ilk dönemde özellikle Rusya, siyasi gerginliği iyi yönetememiştir. Uçak krizi öncesi Ankara ve Moskova en büyük ekonomik ortaklarından biri iken kriz sonrası siyasi anlamdaki gerginlik iki ülke arasındaki en çok ticari ilişkileri etkilemiştir. Bu bağlamda, özellikle ticari alanda Rusya, yüksek ve ani kayıplar yaşarken, Türkiye ise zaman içinde kayıplar artmıştır. Bu olumsuz koşulları gören iki aktörde, karşılıklı olarak olumlu adımlar atarak, ikili ilişkileri normalleştirme çabası içerisine girmiştir.

Türkiye-Rusya ilişkilerinde Soğuk Savaş sonrasında gelişen karşılıklı iş birliği, iki ülkenin birbirlerine yönelik dış politikalarında tek belirleyici unsur olmamıştır. Aslında devletler arasındaki iş birliği sadece dış politikadaki yakın vadeli iş birliğine göre değil, aynı zamanda tarihsel ve jeopolitik gerçeklere göre de şekillenmektedir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye-Rusya ilişkileri tarihsel süreci nedeniyle kırılabilir bir yapıya sahiptir. Rusya tarihsel süreç içerisinde her zaman Türkiye için bir tehdit kaynağı olmuştur. Bunun nedeni Rusya'nın potansiyel gücüdür. Bu güç zaman zaman yayılmacı bir stratejiye bürünmüştür. Özellikle Osmanlı döneminde her iki taraf da hâkim güç olmak için birbiriyle mücadele etmiştir. Türkiye ile Rusya arasında barışın olduğu ya da en azından savaşın olmadığı dönemlerde bile Türkiye, Rusya'nın potansiyel gücü nedeniyle Rusya'ya şüpheyle yaklaşmıştır. Bu bağlamda, barış dönemindeki ekonomik gelişmelere rağmen Rus askerlerinin Gürcistan'a girmesi ve Dağlık Karabağ sorunuyla ilgili olarak Rusya'dan Türkiye'ye gelen tehditkâr uyarılar Türkiye için her zaman şüphe uyandıran konular olmuştur. Türkiye'nin tarihi ve jeopolitik konumu nedeniyle Rusya'ya yönelik güvenlik endişeleri askeri/güvenlik konularında da devam etmektedir. Bu, iki halk arası ekonomik ve kültürel yakınlaşma olsa da devletler düzeyinde Türk-Rus ilişkileri mesafeli olmasına sebep olmaktadır.

Türkiye ve Rusya küresel, büyük ve bölgesel güç olabilmek için birbirlerine olan ihtiyaçlarının farkına varmıştır. Erdoğan ve Putin dönemi iki aktör arasında ticari, ekonomi ve siyasi olarak birbirlerine bağımlılığı artmıştır. Bu bağlamda, uçak krizi ve elçi Karlov'un suikast sonucu öldürülmesi olayı, iki aktör arasında savaş nedeni olarak sayılabilecek vakalardır. Bu vakalarda iki aktör karşılıklı anlayış ve uzlaşma içerisinde başarı bir şekilde vakaların barışçıl bir şekilde çözülmesini bilmiştir. Hatta bu olaylardan elçi Karlov suikastı, iki devleti birbirlerini daha da yakınlaştırmıştır.

KAYNAKÇA

- AA. (2016). <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/rusya-buyukelciligi-onunde-halep-protestosu/705005>, (20 Şubat 2019).
- ABDULLAH, A., ve BABAÇ, E. (2016). “Ekonomik Açından Rusya’ya Uygulanan Yaptırımlar ve Türkiye İle Yaşanan Uçak Krizinin Etkileri”. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 5(7): 2134-2143.
- AĞIR, O. ve Aksu, Z. (2017). “Birleşmiş Milletler’in Suriye Krizine Yönelik Politikaların Değerlendirilmesi”. ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi, 4.(9): 43-55.
- AKBAŞ, O. (2018). Türkiye- Rusya İlişkilerindeki Karadeniz Siyasetinin Geleceği. Yüksek Lisans Tezi. Ufuk Üniversitesi. Ankara.
- Aljazeera.(2014). <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/turkiyesuriye-iliskileri-inisler-ve-cikislar>. (01 Şubat 2019).
- ATAMAN, M. (2012). “Suriye’de İktidar Mücadelesi: Baas Rejimi, Toplumsal Talepler Ve Uluslararası Toplum”. SETA, 1- 58.
- BAYKARA, S. (2017). 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türk Dış Politikasına Etkisi. Yüksek Lisans. Atılım Üniversitesi. Ankara.
- BBC. (2016). <https://www.bbc.com/turkce/live/haberler-turkiye-38370294>, (11 Şubat 2019).
- BOSTAN, Y. (2012). <https://www.sabah.com.tr/gundem/2012/06/23/suriye-turk-jetini-vurdu> (07 Şubat 2019).
- CNNTÜRK. (2015). “Uçak Krizi Patladığından Beri Erdoğan ve Putin Neler Söylediler?”.<https://www.cnnturk.com/dunya/ucak-krizi-patladigindan-beri-erdogan-ve-putin-neler-soylediler?page=16>, (27 Mayıs 2018).
- ÇAĞLAR, B. (2012). “Türkiye’nin Suriye Politikası: Yeni-Klasik Realist Bir Bakış”. Ortadoğu Analiz, 4(47):1-52.
- ÇALIŞKAN, B. (2016). ‘Rusya - Suriye İlişkileri Ve Ortadoğu Krizlerine Etkisi. İnsani Ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, 1-9.
- ÇELIKPALA, M. (2015). “Rekabet ve İşbirliği İkileminde Yönünü Arayan Türk-Rus İlişkileri”. Bilig Dergisi, 72: 117-144.
- ÇOĞUROĞLU, Ö., ve KARPUZCU, T. (2017). “Krizlerin Yön Verdiği Türk- Rus İlişkilerine Uçak Krizine Kadar Analitik Bir Bakış: 2004 – 2016”. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22(2): 465-483.
- DURAN, B., USUL, A. R. ve İNAT, K., (2012). Türk Dış Politikası Yıllığı. Ankara. SETA Yayınları.
- DURAN, H. (2011). “Adana Protokolü Sonrası Türkiye-Suriye İlişkileri”. Ortadoğu Yıllığı Dergisi, 501-518.
- ERGAN, U. (2015).<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/dusurulen-ucagin-olen-rus-pilotlari-esir-alinmistenmis-40018254>, (09 Şubat 2019).
- ERŞEN, E. (2016). ‘Türk-Rus İlişkilerinde Normalleşme Ve Fırat Kalkanı. ORSAM. 8(77): 153-171.

- HAS, K. (2012). “Türkiye-Rusya İlişkileri Ekseninde Suriye Krizi”. USAK, 1-19.
- Hürriyet. (2016). <http://www.hurriyet.com.tr/rusya-istanbul-baskonsoloslugu-onunde-suriye-ey-40311709> (20 Şubat 2019).
- IVSHINA, O. (2019). <https://www.bbc.com/russian/news-46525488>, (12 Şubat 2019).
- İMANBEYLİ, V. (2015). “Uçak Krizi” ve Türkiye-Rusya İlişkileri”. Seta Perspektif, 119, 1-6.
- KARADAĞ, S. (2017). “Türkiye ve Rusya’nın Suriye Politikası”. Marmara Üniversitesi Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkiler, 1-32.
- KARADAĞ, S. (2017). Türkiye-Rusya ilişkilerinde Azerbaycan faktörü (2000-2015). Yüksek Lisans. Marmara Üniversitesi. İstanbul.
- KELLNER, T. ve REZA, M. (2013). Arap Baharı Karşısında İran ve Türkiye: Ortadoğu da yeni bir stratejik rekabete doğru gidiş mi?. (Çev.) Güreli, H. Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- KÖK, S. (2012). “Ortadoğu Güncesi 21 Eylül 20 Ekim 2012”. Ortadoğu Analiz, 4(47): 131-137.
- MADEN, T. E. (2011). “Türkiye-Suriye İlişkilerinde Suyun Rolü”. Ortadoğu Analiz, 3(35):32-61.
- MARPLES D.R. ve DUKE, D.F. (1995). “Ukraine, Russia, and the Question of Crimea”. Nationalities Papers. 2(23): 259-274.
- Orhan,O.(2012).<http://www.orsam.org.tr/index.php/Content/Analiz/3307?c=orsam%7Carabic>. (29 Ocak 2019).
- ORSAM. (2012). <https://docplayer.biz.tr/28699-Orsam-ortadogu-stratejik-arastirmalar-merkezi-reyhanli-da-suriyeli-kadinlar-ile-soylesiler-iii-interviews-with-syrian-women-in-reyhanli-iii.html>, (21 Ocak 2019).
- ÖZDAL, H., ÖZERTEM, H.S., HAS, K. ve YEGIN, M. (2014). “Ukrayna Siyasi Krizinde Rusya ve Batının Tutumu”. Uluslararası Stratejik Araştırma Kurumu. USAK Analiz. Analiz No:28. s. 1-24.
- ÖZEL, M. S. (2015). 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü. <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/rusya/2015/12/04/8354/suriye-krizi-surecinderusya-turkiye-iliskisinde-ucaklar-jetler-sorunlar>. (03 Şubat 2019).
- ÖZLÜK, E. (2015). “Türkiye ve Rusya Arasındaki Uçak Krizi ve Özür Meselesi”, Ortadoğu Stratejik Araştırma Merkezi, 35, 1-12.
- Reuters. (2012). <http://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-russia-arms-idUSBRE8A40DS20121105>. (02 Şubat 2019).
- SAĞSEN, İ. (2011). “Arap Baharı, Türk Dış Politikası ve Dış Algılaması”. Orta Doğu Analiz, 3(31): 57-60.
- SANDIKLI, A., İSMAYILOV, E. ve KAYA, E. (2014). “Karadeniz'deki Gelişmeler ve Türkiye”. Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi. Rapor No:62. s. 1-121.
- SARIKAYA, G. (2014), Ukrayna Jeopolitiği Bağlamında Kırım ve Kırım Türkleri Sorunu. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi. Ankara.

- SAYIN, A. (2017). Ankara Kriz ve Siyaset Araştırma Merkezi(ANKASAM). <https://ankasam.org/astana-surecinde-bir-donum-noktasi-olarak-moskova-bildirgesi-ve-suriyede-kalici-bir-anlasma-icin-oneriler/>, (7 Şubat 2019).
- SputnikNews.(2016).<https://tr.sputniknews.com/analiz/201612141026313403-rusya-baskonsoloslugu-onundeki-protesto-arkasinda-kim-var/>, (27 Şubat 2019).
- Sputniknews. (2012).https://tr.sputniknews.com/turkish.ruvr.ru/2012_10_04/Sinirdaki-olaylar-Suriyedeki-catismayisiddetlendirmemeli/. (1 Şubat 2019).
- ŞAHBAZOV R. ve ŞAHTAHTI, S. (2016). Avrasya Ekonomik İlişkiler Derneği tarihinde <http://ekoavrasya.net/Default.aspx?Lang=TR>, (23 Mayıs 2018).
- ŞAHBAZOV, R., ve ŞAHTAHTI, S. (2016). “Uçak Krizinin Türkiye-Rusya Ekonomik İlişkilerine Etkisi”, Avrasya Ekonomik İlişkiler Derneği, <http://ekoavrasya.net/Default.aspx?Lang=TR>, (23 Mayıs 2018).
- TAŞÇI, T. A. (2015). “Türk-Rus İlişkilerinde Yeni Başlangıç: Rus Savaş Uçağının Düşürülmesi,” Erciyes Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi (ERUSAM), <https://erusam.erciyes.edu.tr/icerikdosyaları/file/RUSYA/Rus%20U%C3%A7a%C4%9F%C4%B1n%C4%B1n%20Vurulmas%C4%B1%20Hadisesi.pdf>, (25 Mayıs 2018).
- TRENIN, D. Carnegie.ru. (2013). <https://carnegie.ru/2013/02/12/mythical-alliance-russia-s-syria-policy-pub-50909>, (25 Aralık 2015).
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2012). http://www.mfa.gov.tr/no_-173_-24-haziran-2012_-suriye-aciklarinda-dusurulen-askeri-ucagimiz-konusunda-bakanligimizca-atilan-adimlar-hk_.tr.mfa, (29 Ocak 2019).
- Türkiye Gazetesi. (2018). <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/590269.aspx>, (26 Şubat 2019).
- TÜRKTEN, F. (2015). <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/rus-ucagi-degisen-angajman-kurallari-cercevesinde-dusuruldu/482178>, (07 Şubat 2019).
- Vesti.ru. (2018). <https://www.vesti.ru/doc.html?id=3096699>, (14 Şubat 2019).
- YILMAZ, S., HAZIR, Ü. N. (2016). “Rusya-Türkiye Arasında Rus Jeti Krizi’ne Türkiye’den Bakış”. Ortadoğu Özel Sayısı-VI, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi, 22(87), 150-158.